

ANN-CATHRINE HAGLUND:

Språkundervisning

Hur kommer det sig att dagens elever inte har större färdighet i moderna språk? I Svensk Tidskrifts serie om undervisning och skolor diskuterar adjunkt Ann-Cathrine Haglund orsakerna. De allt färre undervisningstimmar och oviljan att göra minsta repetitionsövning som hemläxa försämrar elevernas förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Barn utsätts för överstimulans och stress och blir alltmer okoncentrerade. De ständiga revisionerna av läroplanerna gör inte situationen lättare för lärarna. Vi måste formulera en gemensam målsättning för skolarbetet. Eleverna måste förstå varför kunskaper är viktiga och de måste känna att arbetet i skolan har en mening. Då först får vi en bra skola och en väl fungerande undervisning.

Som språklärare tänker man ibland att det egentligen är märkligt att dagens elever inte kan mer med alla de påkostade och varierade läromedel, bilder, bildband, ljudband, filmer, språklaboratorier, bredvidläsningsböcker och annat, som vi har tillgång till i skolan. Dessutom strävar vi efter att använda en väl anpassad och genomtänkt metodik.

Jag har undervisat i över 15 år som lärare i engelska och franska i olika skolformer, längst på grundskolans högstadium. I det följande skall jag ge mina synpunkter på var det brister i språkundervisningen och vad man bör vidta för åtgärder.

När man diskuterar undervisning och utbildning är det viktigt att beakta förhållandena i grundskolan. Där läggs grunden för vidare studier, inte bara när det gäller kunskaper och färdigheter utan även när det gäller vanor och attityder till studier. Tiden i grundskolan får inte slösas bort.

Det som främst behövs för god undervisning och inläring av språk är tid. Språk är färdighetsämnen som kräver lång inläringstid och upprepade övningstillfällen. Med varje revision av grundskolans läroplan har språken fått färre lektionstimmar. Med varje minskning av timantalet har givetvis språkkunskaperna och språkfärdigheterna blivit sämre. Med behovet av internationell förståelse och ökade kontakter – både ekonomiska och kulturella – med omvärlden finns det stort behov av språkkunniga människor. Likaså krävs goda språkkunskaper för att bedriva högre studier. Det kan inte vara acceptabelt att, som Skolöverstyrelsen föreslår, återigen minska timantalet för

språk i grundskolan. Timantalet borde i stället öka.

Hur långt grundskolan kan föra språkkunskaperna beror helt på hur lång tid man ger dem. Språkinläring tar tid och de nya arbetsätt vi i dag försöker tillämpa kräver mer tid. Det viktiga är att lägga en god grund, som man sedan kan bygga vidare på. När man är ung lär man uttal och intonation ganska lätt. Men ger man för få övningstillfällen, glömmer eleverna ganska snart det lilla de lärt.

Språk måste övas intensivt. Läraren/handleddaren måste hela tiden veta vad målet är och hur man skall nå det. Pendeln i språkbatten har svängt ganska häftigt under årens lopp. Det kan ha varit svårt för många lärare att hitta en bra väg mellan extrem grammatikträning och extrem naturmetod. Missförstånden har varit många. I ivern att komma bort från forna tiders översättningsraseri och grammatikförklaringar, där man talade om språket och om reglerna, hamnade många i en sorts allmän och löslig pratighet på språket. I dag svänger pendeln lugnare. Vi övar på språket och övar grammatiken. Vi strävar efter att kommunicera. Men det blir inte ett bra resultat om man inte gör klart för sig vad som är väsentligt och hur det väsentliga bör övas för att man skall få bästa möjliga inläring. Varje övning måste kunna motiveras och genomföras på ett metodiskt riktigt sätt. Eleverna måste förstå vad de sysslar med och varför.

Hemuppgifter

Eftersom språkinläring kräver upprepade övningstillfällen och repetition, är det viktigt

att eleverna repeterar och övar hemma det som gått igenom i skolan. "Läxor" är nödvändiga, men de skall naturligtvis vara anpassade efter elevernas ålder och mognad. Språkläxor i grundskolan bör vara väl inövade. Språken blir också roligare om eleverna känner att de själva nött in tillräckligt och behärskar det de sysslar med.

Regelbundna hemuppgifter – om än aldrig så enkla för mycket unga elever – ger förutom bättre färdighet och kunskap, goda studievänor, träning i att ta ansvar för egen uppgift och träning i koncentration. Tyvärr är det så att många elever inte tränas tidigt att göra uppgifter hemma. Många lärare anser helt enkelt att eleverna inte skall ha hemuppgifter, eftersom alla hem inte är sådana att barnen får uppmaning och uppmuntran att göra sina uppgifter. En del barn skulle "komma före" andra.

Det är verkligen beklagligt att inte skolan tar vara på möjligheten att ge barn goda studievänor och en god studieteknik, som de kan ha nytta av hela livet. Hur skall man kunna kräva att gymnasieelever skall kunna utföra ganska krävande, självständiga uppgifter om de inte är tränade till detta? Särskilt viktigt är detta för barn som inte stimuleras till studier hemifrån. Skolan bör ge möjlighet till läxhjälp i lugna lokaler.

Jag är övertygad om att bristande "hemrepetition" är en av orsakerna till att eleverna presterar mindre i språk och har sämre färdighet. För varje år blir det också allt svårare för de lärare, som anser att eleverna har nytta av att repetera hemma, att få eleverna att inse det och göra sina hemuppgifter. Resultatet blir att man som lärare ger upp och

kräver mindre och mindre av hemarbete och att man också hinner mindre och kräver mindre totalt sett av eleverna.

Som fransklärare på högstadiet kan jag mycket lätt konstatera att jag själv varje år hoppar över något jag gjort tidigare och därmed gör "kursen" lättare och kortare. En del av förklaringen ligger i att franska tidigare nästan endast lästes av mycket duktiga elever. Lyckligtvis väljs nu franska av alla slags elever. Men detta är endast en del av förklaringen. De flesta elever är inte beredda att göra en egen arbetsinsats utanför lektionen och sköter sina hemuppgifter dåligt. Detta påverkar språkfärdigheten och språkkunskaperna i hög grad.

Språkinläring kräver ständig nötning och koncentration. Allt oftare möter man dock elever och hela grupper som har svårt att koncentrera sig. Det gäller även inför arbetsuppgifter som är ganska lustbetonade. Jag tror att många barn och ungdomar i dag är utsatta för en sorts överstimulering, som gör dem splittrade och mindre beredda till koncentration inför träning och inläring. Därtill kommer ett ifrågasättande från eleverna av ibland praktiskt taget allt – ett ifrågasättande som inte alltid innebär självständigt tänkande utan ofta är ett slentrianmässigt opponerande. Förutom att sådant stör och irriterar, innebär det att "tråden" i språkövningen bryts och inläringen störs. Språkinläring sker effektivast om man kan genomföra en övning konsekvent och koncentrerat.

Sociala och undervisande uppgifter

Skolan försöker möta barns svårigheter och problem genom att allt mer betona den sociala sidan av skolans verksamhet. Man kan inte bortse från barnens sociala situation i skolarbetet, vilket man i alltför hög grad gjort tidigare. Man måste också se skolans verksamhet och skoldagen som en helhet. Olika verksamheter och olika aktiviteter – alltså inte bara lektionstimmarna – tränar och utvecklar personligheten på olika sätt.

Men det finns en tendens att sätta skolans sociala målsättning i motsatsförhållande till den undervisande. Det får inte vara så att undervisning åsidosätts eller att man använder ett arbetssätt som man tror tillgodoser den sociala målsättningen men där ämnet spelar en underordnad roll. En lektion där undervisningen fungerar, där inläring sker, där färdigheter tränas, där kunskaper lärs in, innebär också social träning och fostran. Allt arbete i skolan skall ha ett klart pedagogiskt syfte.

Skolan får inte avstå från sin undervisande uppgift. Likaväl som eleverna bör göra sitt bästa efter sin förmåga, har eleverna rätt att kräva en undervisning och utbildning som motsvarar deras kapacitet. Många elever reagerar i dag över vad de kallar "slapphet" i undervisningen. De "lär sig ingenting", de "gör ingenting" under lektionerna och förklarar sin skoltrötthet med just detta.

Elever som har svårigheter av olika slag men som ändå vill och har förmåga att läsa en viss kurs borde få extra hjälp. Detta borde kunna ske smidigare och mera kontinuerligt än vad som sker i dag.

Den oro och otrygghet som finns i våra alltför stora och ofta överbefolkade skolbyggnader påverkar också eleverna. Ljudnivån är hög och "buffandet" och knuffandet är ganska våldsamt. Att vara elev i en stor skola kan vara mycket svårt. En orolig och otrygg skolmiljö minskar iver och förmågan att lära.

Lärarna upplever också sin arbetsmiljö som svår. Cirka 65 % av lärarna i SACO/SR anser att deras arbete ofta eller ganska ofta är psykiskt påfrestande på grund av bråkiga elever, för hög bullernivå och ständigt nya reformer. Det är nog inte att undra på att många inte orkar vara goda pedagoger i klassrummet och ha en väl genomtänkt metodik.

Ställ krav på eleverna

Vi måste träna eleverna att ta ansvar! Vi måste ställa krav! Många högstadiel elever anser det otänkbart att på egen hand försöka arbeta in det som kamraterna gjort när han eller hon varit frånvarande och tar inga egna initiativ när det gäller det egna skolarbetet. De anser sig ha en självklar rätt att "slippa" efter exempelvis ett tandläkarbesök och visar en förnärmad min när läraren kräver aldrig så lite av eget elevarbete. Inför den inställningen orkar många lärare inte fortsätta att ställa krav. Andra lärare försvarar kravlösheten med att eftersom man inte kan kräva lika mycket av alla, skall man inte kräva av någon. Naturligtvis gäller detta inte alla elever, men det gäller tillräckligt många för att undervisningen i gruppen skall bli störd.

Språkundervisningen tar stor skada av sådana förhållanden. Att lära språk är som att bygga en mur. Man lägger först en grund och den måste vara god för att muren skall bli stadig. På grunden lägger man sten på sten – varje sten är ett moment i undervisningen. Man bör mura stenarna ordentligt och i rätt ordning, om de skall fastna och sitta ihop och bli en bra mur. Alltför många luckor eller dåliga stenar ger en ostadig mur – en ostadig grund hos enskilda elever. Om alltför många elever i en grupp har en dålig grund, påverkar det nivån på undervisningen i hela gruppen.

Skolan har i dag också ålagts en hel mängd aktiviteter som bryter undervisningen. I och för sig är alla viktiga – teaterföreställningar, konserter, undervisning om konsekvenserna av att bruka alkohol och narkotika och av att röka, studiebesök, elevrådsarbete, trafikundervisning, miljöfrågor. Därtill kommer "pryon". Jag menar dock att man måste göra klart för sig, när man beslutar om olika aktiviteter, om de är så viktiga och om de utförs på ett så bra sätt, att de skall tillåtas bryta all undervisning. Sammanlagt blir det väldigt många avbrott. Timplanen borde ha en fast tid på schemat – tid till förfogande – inom den samlade skoldagen för dessa annorlunda aktiviteter.

Därtill händer mycket ofta att enstaka elever är borta från undervisningen på grund av andra skolaktiviteter än undervisning. Om skolan alltför ofta bryter undervisningen för hela klasser, grupper eller enstaka elever och alltför lätt godtar ursäkter för frånvaro, får eleverna lätt intrycket att andra saker är viktigare än undervisning. Det

gör det mycket svårt för enskilda lärare att visa att ämnet är viktigt.

Ett stort problem är den nonchalans som elever visar när det gäller att passa lektionstider. Punktligheten underlättas inte av att högstadiets schema ofta läggs så att elever och lärare ej har raster för förflyttning mellan olika salar. Man måste alltså sluta lektionen i förtid eller börja en stund in på lektionen för att hinna till nästa klassrum. Förutom att man spillar mycket lektionstid, bidrar det här systemet till att öka jäktet och stressen i en förut mycket stressande miljö. Naturligtvis minskar det också respekten för lektionstid och undervisning.

Läroplansförslaget

Skolöverstyrelsens förslag till ny läroplan för grundskolan föreslår att alternativkurserna i B-språken, tyska och franska, samt efter en övergångstid även i matematik och engelska skall försvinna. Det vore mycket olyckligt att ta bort möjligheten för elever att välja en studietakt som passar den enskilde. Framför allt kommer de elever att drabbas som behöver längre tid eller lugnare arbetstakt. Det är förödande för språkinsresset och självförtroendet att tvingas sitta i en grupp tillsammans med elever som hela tiden är mycket duktigare och där man inte klarar av eller förstår. Varje elev har rätt att kräva att undervisningen känns meningsfull och är begriplig. Likaså är det förödande för språkinsresset att inte stimuleras tillräckligt.

Vi måste se realistiskt på språkundervisningen. Det är ytterst sällan man som språk-

lärare klarar att i en grupp med stor spännvidd mellan eleverna ge var och en rätt anpassad hjälp och stimulans. "Individualisering inom klassens ram" är en vacker men orealistisk fras. Arbetssituationen skulle bli synnerligen svår både för lärare och elever utan möjligheten att välja alternativkurser.

Men även med alternativkurser kan det bli stor spännvidd mellan eleverna. Som lärare strävar man efter att så många som möjligt skall kunna följa med. I språk måste en stor del av undervisningen vara lärarledd, och detta gör att man undervisar för medeleven hur mycket man än anstränger sig att tillgodose alla. Om gruppen är lugn och har god arbetsdisciplin, kan man klara en viss individualisering, annars är den omöjlig. Individualisering är också svårare i språk än i andra ämnen, eftersom språkundervisning bygger på tal. Man måste kommunicera med varandra och förstå varandra, och detta förutsätter att man är på en någorlunda likartad nivå.

Om man skall få en språkundervisning som tillgodoser kraven på kvalitet, stimulerar alla elever och utvecklar till god färdighet efter varje elevs anlag, måste man kunna gruppera elever efter anlag och intresse och i flexibla grupper. Man skulle då möjligen kunna uppnå sann jämlikhet, nämligen att var och en får lika respekt för sin speciella personlighet och får rätt att arbeta och utvecklas i egen takt.

En förutsättning för inläring av ett främmande språk är god färdighet i det egna språket. Det är viktigt att skolan prioriterar de grundläggande basfärdigheterna i svenska språket och det vore mycket oklokt att

som Skolöverstyrelsen föreslår, minska timantalet för svenska i grundskolan.

Det största problemet i skolan är dock att många elever inte uppfattar skolarbetet som meningsfullt och verklighetsanknutet. Vi vuxna har ofta svårt att motivera det eftersom vi inte alltid själva vet eller är eniga om målet för skolans verksamhet. Ständiga reformer i skolans organisation och metodik, nya uppgifter och ändrade arbetsförhållanden samt kritik från olika håll gör att vi lärare ofta är villrådiga.

Det viktigaste just nu måste vara att försöka formulera en realistisk och begriplig gemensam målsättning för arbetet i skolan, så att vi kan klargöra för eleverna syftet med att gå i skolan. Eleverna måste förstå varför kunskaper och färdigheter är viktiga och de måste känna att arbetet i skolan har en mening. Då först tror jag på möjligheten att få en bra skola och en väl fungerande undervisning.